

Світлана Соболева

Харківський інститут фінансів

Київського національного

торговельно-економічного університету

ORCID ID 0000-0003-0655-615X

DOI 10.24139/2312-5993/2017.02/139-149

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті обґрунтовано необхідність дослідження особливостей соціально-гуманітарної підготовки іноземних студентів економічних спеціальностей. Визначено роль соціально-гуманітарної підготовки у вирішенні проблем адаптації студентів-іноземців до соціально-культурного й освітнього середовища України.

Проаналізовано основні підходи до формування змісту навчального матеріалу з дисциплін «Соціологія» та «Політологія» на основі його зв'язку з реальним соціально-політичним та економічним становищем у країні. Показано переваги використання інноваційних лекцій та активних форм проведення семінарських занять. Обґрунтовано ефективність використання опорних конспектів лекцій, що передбачають особливу структурування навчального матеріалу й стимулюють самостійну роботу студентів-іноземців.

Ключові слова: соціально-гуманітарна підготовка, студенти-іноземці економічних спеціальностей, адаптація, інноваційна лекція, лекція-бесіда, опорний конспект лекцій, мультимедійна презентація, семінар-мініконференція, ділова гра.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інтеграції України в світовий інформаційний та освітній простір важливе місце в системі вищої освіти посідає підготовка іноземних студентів. Це суттєво впливає на підвищення рівня і сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародному ринку освітніх послуг. Згідно з даними Державної інспекції навчальних закладів України, в останні роки спостерігається підвищення привабливості українських навчальних закладів для іноземців, що підтверджується зростанням кількості студентів у ВНЗ. Їх чисельність в Україні в 2016 році складала понад 3 % від загальної кількості студентів. Переважна більшість студентів-іноземців є громадянами азіатських та африканських країн. Представники європейських країн складають лише кілька десятків [12].

Серед основних факторів, що впливають на вибір українських вишів студентами-іноземцями, є доступність навчання. Але існує ціла низка проблем, що стають перепорою на шляху до швидкого включення в навчально-виховний процес іноземців та адаптації до незвичного для них соціального, культурного, мовного й національного середовища. Як наслідок – низька ефективність навчання в подальшому. Однією з умов успішного навчання та швидкої адаптації іноземних студентів у нашій країні є об'єктивне розуміння особливостей існування українського суспільства, соціально-політичної та соціально-економічної ситуації сьогодення. Головну роль у вирішенні цієї проблеми відіграє соціально-гуманітарна

підготовка студентів. Тому визначення особливостей, вибору оптимальних форм, педагогічних методів і технологій викладання соціально-гуманітарних дисциплін під час професійної підготовки студентів-іноземців економічних спеціальностей є актуальною педагогічною проблемою.

Аналіз актуальних досліджень. Вирішенню проблем підготовки іноземних студентів присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, питання адаптації іноземних студентів до умов українських вишів, пропедевтичної підготовки та особливостей діяльності підготовчих факультетів досліджували Н. Булгакова, В. Груцяк, І. Сладких, Л. Богиня, П. Баришовець, Е. Лузик та ін. Обґрунтуванню дидактичних засад та різних аспектів мовної підготовки студентів-іноземців присвячені праці Л. Васецької, Я. Гладир, Т. Дементьєвої, Л. Рибаченко, І. Черненко, О. Суригіна, О. Хваліної та ін. Комунікативно-когнітивний підхід у навчанні іноземних студентів вивчали Г. Барабанова, О. Каленик, Г. Колеснікова, Т. Цареградська, В. Майборода та ін. Питання теоретико-методологічного забезпечення навчання іноземних студентів висвітлено у працях Т. Довгодько, А. Нікітіна, О. Резван, О. Решетової, І. Родіонової та ін.

Отже, аналіз наукової літератури з проблем підготовки іноземних студентів показав, що незважаючи на велику кількість різнобічних досліджень, проблеми та особливості соціально-гуманітарної підготовки іноземних студентів економічних спеціальностей у сучасних умовах соціально-економічної та соціально-політичної ситуації в Україні залишаються мало дослідженими. Це підкреслює актуальність означеної теми й потребує додаткових наукових пошуків щодо визначення особливостей соціально-гуманітарної підготовки іноземних студентів із урахуванням суспільних реалій сьогодення, пошуку найбільш ефективних методів та форм навчання.

Метою статті є визначення та аналіз основних особливостей, форм, педагогічних методів і технологій викладання соціально-гуманітарних дисциплін у процесі професійної економічної підготовки іноземних студентів.

Під час дослідження використовувалися **теоретичні й емпіричні методи**, що дозволили виокремити культурологічні, соціальні, релігійні, національні особливості іноземних студентів та визначити найбільш ефективні форми проведення навчальних занять.

Виклад основного матеріалу. Із метою визначення основних підходів до викладання соціально-гуманітарних дисциплін виокремимо та проаналізуємо особливості контингенту іноземних студентів на прикладі Харківського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету. Контингент іноземних студентів представлений громадянами Азербайджану, Узбекистану, Гвінеї, Камеруну, Кот-д'Івуару, Тунісу, Конго, Сенегалу. У процесі соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей важливо враховувати, що це представники країн із різними соціально-економічними та соціально-

політичними структурами, формами державного правління та політичного устрою. Існує також суттєва різниця між рівнями економічного розвитку країн. Так, західноафриканські країни, як колишні колонії, є найменш розвиненими країнами світу, зі слабо розвинутою інфраструктурою та рівнем економіки в порівнянні з країнами Центральної Африки, які є суб'єктами зовнішньої торгівлі. Туніс є однією з найрозвиненіших країн Африки. Відрізняється за рівнем економічного розвитку Азербайджан та Узбекистан. Ці фактори, на нашу думку, необхідно враховувати у процесі викладання таких суспільних навчальних дисциплін, як «Соціологія» та «Політологія».

Зважаючи на те, що соціально-гуманітарна підготовка іноземних студентів відбувається переважно на I та II курсах, процес соціокультурної, соціально-психологічної та педагогічної адаптації для більшості продовжується.

Аналізуючи наукову літературу щодо проблеми адаптації іноземних студентів, можна зазначити, що соціокультурну адаптацію дослідники розглядають як активний процес взаємодії представника іншої культури й життєвого середовища, набуття необхідних для життя трудових навичок та знань, засвоєння студентом основних норм та зразків нової оточуючої дійсності, так зване явище «входження в культуру» [3, 4].

Соціально-психологічна адаптація трактується як входження іноземного студента в систему міжособистісних відносин, налагодження взаємовідносин у групі, формування особистої поведінки в ній. Вона є досить складним, багаторівневим і багатокритеріальним процесом, який досліджується з позицій різних підходів і напрямів [5, 23–29].

Щодо педагогічного аспекту адаптації, то він пов'язаний із засвоєнням норм та правил освітнього середовища, пристосуванням до характеру, змісту й умов організації навчального процесу, формуванням у студентів умінь і навичок самостійної навчальної та наукової роботи.

Іноземні студенти, як представники різних країн, володіють різною мовою. Для більшості студентів Харківського інституту фінансів КНТЕУ рідною мовою є французька (за виключенням Тунісу, Азербайджану та Узбекистану). Деякі студенти, завдяки навчанню на підготовчому факультеті, частково володіють російською мовою. Українською ж мовою на початку навчання не володіє жоден студент. Тож, ураховуючи умови двомовності в українському середовищі, відразу постає проблема щодо мови викладання соціально-гуманітарних дисциплін.

Не менш важливим питанням є й релігійне. Оскільки переважна більшість студентів-іноземців є мусульманами, очевидним стає необхідність особливого підходу та толерантного ставлення до їх релігійних почуттів, нюансів віросповідання (часу молитви, релігійних свят, днів посту тощо) і врахування їх відмінностей від пануючої в Україні християнської релігії. Особливо це стосується студентів-азербайджанців,

більшість із яких дотримуються релігійних канонів та майже щоп'ятниці відсутні на заняттях.

Заслугують на увагу деякі моменти культурного спілкування, як-то гендерні національно обумовлені уявлення про місце та роль в соціальному та освітньому середовищі представників різної статі. Відомо, що в багатьох вищих навчальних закладах України викладачі-жінки відіграють важливу роль та є більшістю у викладацькому складі. Тому з початку навчання важливо допомогти студентам-іноземцям зрозуміти основні гендерні аспекти в Україні.

Навчально-пізнавальний процес у ВНЗ не може відбуватися без урахування рівня довузівської підготовки студентів. Існує суттєва різниця між рівнями загальноосвітньої підготовки й виховання студентів, що пов'язано з особливостями національних освітньо-виховних систем та життєвого досвіду, який набувався в різних соціально-культурних системах. Певною мірою це ускладнює викладання соціально-гуманітарних дисциплін за неможливості повноцінної актуалізації знань студентів та необхідності ліквідації прогалів у знаннях із фундаментальних дисциплін.

Досить помітним на початку навчання у ВНЗ є різне ставлення студентів до навчання. Це потребує з боку викладача додаткової навчальної та виховної індивідуальної роботи з іноземними студентами з метою підвищення мотивації та зацікавленості в навчальному процесі. При цьому не можна не враховувати національні особливості та тимчасові психічні стани особистості студента.

Ще один аспект, на який варто звернути увагу, – культурологічний. Кожен студент є носієм певної національної культури та менталітету, об'єднує в собі стійкі психологічні характеристики людини, що визначають її ставлення до навколишнього середовища, виявляються в поведінці, учинках, являють собою єдність індивідуального й загального. Перебування в новому культурному, ментальному та навчальному середовищі, на думку І. Сладких, може спровокувати внутрішньо-особистісний та міжособистісний конфлікт і викликати емоційний дискомфорт [8, 26].

Вважається, що соціалізація й адаптація починаються з розвитку емоційного реагування, інтелектуалізації емоцій, становлення емоційно-почуттєвого досвіду. В умовах соціальних змін особливу роль відіграє не академічний розум, а здатність керувати своїми емоціями, тобто емоційний інтелект [9, 103–107].

Тому особлива роль під час організації занять належить викладачеві, який повинен забезпечити умови психологічного комфорту для представників різних національностей і віросповідань, створити атмосферу співпраці, взаємодії, захищеності й емоційної комфортності, як між студентами, так і між студентами та викладачем [11, 119].

Викладання в багатонаціональних групах студентів, де відбувається контакт двох і більше культур, на думку Т. Борисенко, потребує додаткової уваги та підготовки викладача. Успішному пристосуванню студента багатонаціональної групи до нового соціально-культурного життя сприяє також активне спілкування з російсько- й україномовними студентами та досягнення ефективних міжособистісних відносин із представниками іншого народу. Необхідною передумовою таких взаємин є взаєморозуміння між людьми, яке залежить від успішного міжкультурного спілкування як на вербальному, так і на невербальному рівні. У цій ситуації знання специфіки й особливостей міжкультурного спілкування та широке використання методів підготовки до нього може полегшити міжкультурні контакти та пом'якшити конфлікти, що виникають [2, 140].

Під час аудиторних занять не менш важливим завданням педагога є своєчасна й адекватна реакція на поведінку та висловлювання студентів, управління емоційним станом, сприяння толерантному та відкритому ставленню одне до одного, постійна мотивація пізнавальної діяльності. У той самий час кожне заняття, на нашу думку, повинно мати на меті виховання в іноземних студентів почуття поваги до українських традицій, мови, культури, формування потреби дотримуватися суспільних правил і норм поведінки в українському суспільстві. Оскільки відомо, що існують випадки нехтування прийнятими нормами, причиною чого є їх незнання, або ж звичайне небажання їх дотримуватися.

Щодо культурологічного сенсу змісту освіти, ми погоджуємося з точкою зору О. Ростовцева. Дослідник зазначає, що умовою подолання глобальної кризи цивілізації повинно стати усвідомлення єдності природно-космічної, соціально-гуманітарної та культурологічної тенденції її розвитку. Засобом усвідомлення цього є гуманізована освіта, основою якої є «суспільство, що виховує», у якому формується людина нового типу. Тож суспільні дисципліни, що містять інформацію про країну мови, що вивчається, та її народ, сприяє формуванню соціокультурної компетенції, яка, у свою чергу, допомагає досягнути широкого розуміння важливих та різнопланових міжнародних соціокультурних проблем із метою відповідної діяльності в культурному різноманітті професійних і академічних ситуацій [7, 173–178].

Не менш важливим, на нашу думку, у процесі викладання навчальних дисциплін «Соціологія» та «Політологія» для студентів-іноземців, як майбутніх фахівців економічного профілю, є формування економічної свідомості та мислення, усвідомлення того, що економіка – це одна з найважливіших підструктур суспільства, яка визначає загальний рівень соціально-економічного розвитку держави, кожного громадянина взагалі. Існує тісний взаємозв'язок усіх сфер суспільного життя, де особлива роль належить політичній сфері, що визначає основні напрями

розвитку суспільства. Оскільки розвиток економіки певною мірою залежить від природно-соціальних чинників, соціально-політичного устрою, національних та релігійних особливостей країни тощо є очевидним урахування міждисциплінарних зв'язків між дисциплінами соціально-гуманітарного циклу та професійно-орієнтованими.

Ураховуючи складну сучасну соціально-політичну й соціально-економічну ситуацію в Україні, під час викладання суспільних дисциплін необхідно об'єктивно аналізувати, пояснювати студентам її причини, наслідки та допомагати їм робити адекватні висновки. Досвід спілкування з іноземними студентами дозволяє зазначити, що переважна їх більшість майже не цікавиться суспільно-політичним життям та подіями в Україні, не завжди може назвати представників владних структур та перших політичних осіб держави. Найбільш важливими й цікавими для них є фінансово-економічні питання, курси валют тощо.

Зважаючи на викладені вище проблеми підготовки іноземних студентів у ХІФ КНТЕУ кафедра соціально-гуманітарних дисциплін працює над формуванням змісту соціально-гуманітарної підготовки, упровадженням нових форм проведення занять та вдосконаленням їх навчально-методичного забезпечення з метою підвищення рівня викладання та підвищення інтересу студентів до означеного циклу навчальних дисциплін.

Традиційно основними формами навчальних занять у вищих навчальних закладах є лекції, семінарські заняття й самостійна робота, важливим елементом якої є індивідуальне навчально-дослідницьке завдання.

Одне з найважливіших місць у навчальному процесі посідає лекція. У класичному розумінні «лекція (лат. *lectio* – читання) – систематичне, наукове й послідовне викладення навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмету, методів науки» [6, 206]. Досвід викладання соціально-гуманітарних дисциплін у групах іноземних студентів засвідчує, що абсолютно неефективним є класичний варіант лекцій за недостатності або відсутності в них навичок конспектування російською чи українською мовами. У такому випадку тільки інноваційні види лекцій можуть дати певний результат. Інноваційна лекція, за визначенням М. Артюшиної, – це форма організації навчання, що забезпечує інтенсивний обмін інформацією, досвідом між тими, хто навчається, і викладачем, заохочує активну розумову діяльність студентів та сприяє розвитку їх творчих властивостей [1, 15–20].

Лекція-діалог (лекція-бесіда) – один із видів інноваційних лекцій, що передбачає безпосередній діалог викладача з аудиторією, на нашу думку, є найбільш ефективною формою. Така лекція дозволяє, ураховуючи особливості студентської аудиторії, зосередити увагу студентів на основних питаннях теми, відповідно до ситуації вносити певні корективи у зміст навчального матеріалу, змінювати темп викладання. Під час лекції-бесіди

викладач не тільки надає навчальну інформацію, але й виступає в ролі співбесідника, своєчасно ставить студентам запитання та підтримує діалог у потрібному напрямі. Це дає можливість студенту висловити власну точку зору, краще зрозуміти певну частину матеріалу, або ж запам'ятати нові терміни. Ефективність таких лекцій суттєво залежить від ретельної підготовки викладача, використання технічних засобів навчання, розробки змістовних та наочних мультимедійних презентацій, завчасно підготовлених опорних конспектів лекцій.

Перед кожною лекцією з дисциплін «Соціологія» та «Політологія» студенти отримують опорний конспект у зручній для них формі (друкованій чи електронній). У ньому визначено тему, мету, план, перелік ключових понять і термінів та рекомендовану для опрацювання літературу. Лекція складається із трьох блоків: перший блок містить узагальнені теоретичні викладки та трактування основних соціологічних чи політологічних понять; другий – приклади й коротку характеристику соціальних чи політичних явищ і процесів в Україні та світі. Третій блок передбачає самостійну роботу студента з можливістю визначення сутності, особливостей певних явищ соціальної та політичної дійсності в різних країнах.

Власний педагогічний досвід дає можливість визначити певні переваги застосування на лекціях опорних конспектів, серед яких:

- економія часу. Оскільки значний за об'ємом навчальний матеріал зібраний у певні блоки, подається у вигляді схем, таблиць, графічних малюнків тощо, він не потребує конспектування під час його пояснення;
- більш глибоке розуміння студентами теоретичних понять та засвоєння навчального матеріалу, оскільки викладач має можливість приділити більше уваги поясненню найбільш складних питань;
- розширення можливостей щодо формування комунікативних навичок студентів та мовної практики.

Отже, такий підхід допомагає студентам не лише краще засвоювати сутність теоретичних понять із дисциплін, а й формувати навички порівняльного аналізу соціальних структур, політичних та партійних систем, політичних режимів, ідеологій тощо різних країн.

Наявність опорних конспектів лекцій дозволяє приділити більше уваги формуванню навичок мовленнєвої комунікації, використовуючи наукову лексику суспільних наук, стимулює самостійну роботу, оскільки кожна лекція повинна бути доповнена й доопрацьована до наступного семінарського заняття.

Серед ефективних форм семінарських занять, що використовуються у процесі соціально-гуманітарної підготовки, можна виокремити семінар-міні-конференцію. Такі заняття передбачають виступи студентів з короткою доповіддю, у якій аналізується певна соціально-політична проблема своєї

країни (відповідно до теми семінарського заняття). Обов'язково передбачається дискусія та обговорення доповідей, підбиття підсумків.

Досить високу активність та інтерес у іноземних студентів викликають і такі активні форми, як ділові ігри. Часто вони проводяться у вигляді «засідань міжнародних організацій», на яких студенти представляють «національні інтереси» своїх країн щодо визначених темою семінарського заняття соціальних, політичних, культурних чи економічних питань.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Теоретичний аналіз та практичний досвід роботи з іноземними студентами дозволив виокремити основні культурологічні, соціальні, релігійні, національні особливості та необхідність їх урахування під час соціально-гуманітарної підготовки. Застосування активних форм проведення навчальних занять (лекцій-бесід, семінарів-конференцій, ділових ігор), наближеність їх змісту до соціально-політичних реалій сьогодення України та світу сприяє більш глибокому засвоєнню студентами-іноземцями навчального матеріалу, активізує навчально-пізнавальну діяльність, сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Використання під час лекцій опорних конспектів дозволяє економити час та приділяти більше уваги поясненню навчального матеріалу, сприяє розширенню комунікативної практики й засвоєнню основних соціологічних та політологічних понять і категорій.

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо у продовженні пошуку, теоретичному обґрунтуванні та практичному впровадженні в навчально-виховний процес ефективних форм проведення навчальних занять для студентів-іноземців; у розробці та вдосконаленні їх методичного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюшина М. В. Інноваційні технології навчання та можливості їх використання у сучасних лекціях ВНЗ / М. В. Артюшина // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. Праць ; Серія : Педагогічні науки, Миколаїв : Микол. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, 2012. – Вип. 1.39. – С. 15–20
2. Борисенко Т. В. Особливості соціально-психологічної адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ / Т. В. Борисенко // Проблеми сучасної освіти : збірник науково-методичних праць. Вип. 4 / укл. Ю. В. Холін, Т. О. Маркова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 139–149
3. Довгодько Т. І. Загальнонаукова підготовка іноземних студентів до навчання в авіаційному університеті : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. І. Довгодько. – К., 2014. – 20 с.
4. Довгодько Т. Особливості пропедевтичної підготовки студентів-іноземців та їх психолого-педагогічна адаптація у науковому середовищі вищих навчальних закладів / Т. Довгодько // Материали міжнарод. науч.-методич. конф. [«Реализация традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении»]. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2008. – 362 с.

5. Дубовицкая Т. Д. Методика исследования адаптированности студентов в вузе. Психологическая наука и образование / Т. Д. Дубовицкая, А. Я. Крылова. – 2010. – № 3. – С. 23–29.
6. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
7. [Ростовцев А. Н.](#) Культурологический смысл содержания образования / А. Н. Ростовцев // Социально-политический журнал. – 1995. – № 3. – С. 173–178.
8. Сладких И. А. Эмоциональная ответственность преподавателя в системе подготовки иностранных студентов / И. А. Сладких // Інформаційні технології : наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я : тези доповідей XXIII міжн. наук-практ. конф. Ч IV (20–22 травня 2015 р., Харків) / за ред. проф. Сокола С. І. – Х., НТУ «ХПІ», 2015. – С. 26.
9. Сладких І. А. Розвинутий емоційний інтелект студентів-іноземців як умова готовності до навчання / І. А. Сладких // Наука і освіта: педагогіка. – Одеса : Південний науковий центр НАПН України, 2014. – № 2. – С. 103–107.
10. Сурыгин А. И. Дидактические основы предвузовской подготовки иностранных студентов в высших учебных заведениях : дис. д-ра пед. наук : 13.00.08 / Александр Игоревич Сурыгин. – СПб., 2000. – 278 с.
11. Хвалина Е. А. Обучение иностранных студентов / Е. А. Хвалина // Человек и современное общество : вопросы педагогики и психологии : материалы международной заочной научно- практической конференции. Часть I. (25 января 2012 г.). – Новосибирск : Изд. «ЭКОР-книга», 2012. – С. 117–121.
12. ДІНЗ вивчає питання організації вступної кампанії в 2016 році, зокрема прийому іноземних громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/213-2016-07-29-12-41-44>.

REFERENCES

1. Artiushyna, M. V. (2012). Innovatsiini tekhnolohii navchannia ta mozhlyvosti yikh vykorystannia u suchasnykh lektsiiah VNZ [Innovative learning technologies and possibilities of their usage in modern university lectures]. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu im. V. O. Sukhomlynskoho, Serii: Pedagogichni nauky*, 1.39, 15–20. (In Ukrainian).
2. Borysenko, T. V. (2013). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii inozemnykh studentiv do navchannia u VNZ [Features of social and psychological adaptation of foreign students to study at the university]. *Problemy suchasnoi osvity*, 4, 139–149. (In Ukrainian).
3. Dovhodko, T. I. (2014). *Zahalnonaukova pidhotovka inozemnykh studentiv do navchannia v aviatsiinomu universyteti* [General training of foreign students to study in aviation university]. (Abstract of the PhD thesis). National aviation university, Kyiv.
4. Dovhodko, T. (2008). Osoblyvosti propedevtychnoi pidhotovky studentiv-inozemtsiv ta yikh psykholoho-pedahohichna adaptatsiia u naukovomu seredovyshchi vyshchikh navchalnykh zakladiv [Features of propaedeutic training of foreign students and their psychological and pedagogical adaptation in the scientific community of higher education institutions]. *Proceedings of Conference Realizatsiia traditsionnykh metodov i poisk innovatsii v protsesse podhotovki inostrannykh studentov v sovremennom vysshem uchebnom zavedenii (Ukraine, Kharkov, 2008)*, Kharkov: NTU “KHPI”.
5. Dubovitskaia, T. D., Krylova, A. YA. (2010). Metodika issledovaniia adaptirovannosti studentov v vuze [The methodology of researching students' adaptation at the university]. *Psychological Science and Education*, 3, 23–29.
6. Ortynskyi, V. L. (2009). *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogics of higher school]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. (in Ukrainian)

7. Rostovtsev, A. N. (1995). Kulturolohicheskii smysl soderzhaniia obrazovaniia [Culturological meaning of education content]. *Sotsialno-politicheskii zhurnal*, 3, 173–178. (in Russian).

8. Sladkykh, I. A. (2015). Emotsionalnaia otvetstvennost prepodavatel'ia v sisteme podgotovki inostrannykh studentov [Emotional responsibility of the teacher in the system of foreign students training]. *Collection of papers of the XXIII Internat. Scient.-pract. Conference "Informatsiini tekhnologii: nauka, tekhnika, tekhnologia, osvita, zdorovia, Part IV (Ukraine, Kharkov, May 20–22, 2015)* (eds. Sokol S. I.), Kharkov: NTU "KHP".

9. Sladkykh, I. A. (2014). Rozvynutyi emotsiinyi intelekt studentiv-inozemtsiv yak umova hotovnosti do navchannia [Developed emotional intelligence of foreign students as a condition of readiness to studying]. *Nauka i osvita: pedahohika*, 2, 103–107. (In Ukrainian).

10. Suryhin, A. Y. (2000). *Didakticheskie osnovy predvuzovskoi podgotovki inostrannykh studentov v vysshykh uchebnykh zavedeniakh* [Didactic bases of pre-university training of foreign students in higher education institutions] (DSc thesis), St. Petersburg state technological university, SPb. (in Russian).

11. Khvalina, E. A. (2012). *Obuchenii inostrannykh studentov* [Training of foreign students]. *Collection of Conference papers "Chelovek i sovremennoie obshchestvo: voprosy pedahohiki i psikhologii"* (Russia, Novosibirsk, January 25, 2012), Novosibirsk: Izd. «ÉKOR-knyha», pp. 117–121.

12. *DINZ vyvchaie pytannia orhanizatsii vstupnoi kampanii v 2016 rotsi, zokrema pryomu inozemnykh hromadian* [SIEI studies the issues of admissions in 2016, in particular the admission of foreign citizens]. Retrieved from: <http://dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/213-2016-07-29-12-41-44>.

РЕЗЮМЕ

Соболева Светлана. Особенности социально-гуманитарной подготовки иностранных студентов экономических специальностей.

В статье обоснована необходимость исследования особенностей социально-гуманитарной подготовки иностранных студентов экономических специальностей. Определена роль социально-гуманитарной подготовки в решении проблем адаптации студентов-иностранцев к социально-культурной и образовательной сфере Украины. Проанализированы основные подходы к формированию содержания учебного материала по дисциплинам «Социология» и «Политология» на основе его связи с реальным социально-политическим и экономическим положением в стране. Показаны преимущества использования инновационных лекций и активных форм проведения семинарских занятий. Обоснована эффективность использования опорных конспектов лекций в учебном процессе и их роль в мотивации самостоятельной работы студентов-иностранцев.

Ключевые слова: социально-гуманитарная подготовка, студенты-иностранцы экономических специальностей, адаптация, инновационная лекция, лекция-беседа, опорный конспект лекций, мультимедийная презентация, семинар-миниконференция, деловая игра.

SUMMARY

Sobolyeva Svitlana. The features of social and humanitarian training of foreign students studying economics.

In the article the necessity of researching the features of social and humanitarian training of foreign students studying economics is substantiated, the role of training in solving issues of foreign students' adaptation to social, cultural and educational environment of Ukraine is defined.

The purpose of the article is determination and analyzing of the main features, forms, pedagogical methods and technologies of teaching social and humanitarian science in educational process of foreign students.

During the research theoretical and empirical methods, which allowed distinguishing of the cultural, social, religious, national features of foreign students, were used.

It is proved, that using active methods of training sessions, its content closeness to social realities of Ukraine and the world promotes deeper assimilation of educational material, intensifies educational and cognitive activity, promotes stable interest in the social and humanitarian science by foreign students.

Using summaries during the lectures allows to save time and pay more attention to explanation of educational material, promotes formation of communicative practice and assimilation of the basic categories of sociological and political science concepts and categories.

Individual work of students on finalization of the summaries develops skills of comparative analysis of social structures, political and party systems, political regimens, ideologies of different countries.

It is proved, that using active (non-traditional) methods increases efficiency during social and humanities seminars. High activity and interest of students caused by the seminars with elements of conference, which provides preparation of reports, discussions, different forms of business games.

It is shown that the use of innovative lectures and supporting compendia of lectures raises the level of perception of educational material of the foreign students, while significantly increasing the absolute quality of education.

In the article the aspects for further scientific studies are defined, which consist in searching, theoretical studying and practical implementation of efficient methods of education for foreign students; development and improvement of methodologies.

Key words: *social and humanitarian training, foreign students studying economics, adaptation, innovative lecture, lecture with conversation elements, lecture-summary, multimedia presentation, business game.*